

Nr 619

Av fru Sjöström-Bengtsson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skolstyrelselag m. m.

Frågan om inrättande av skolledartjänster och därmed också om skoldistriktets administrativa indelning behandlas i Kungl. Maj:ts proposition nr 182 ang. skolväsendets lokala och regionala ledning. I enlighet med skolstyrelseutredningens förslag, som ligger till grund för Kungl. Maj:ts ovan nämnda proposition, har departementschefen förordat en metod att beräkna antalet skolledare i en kommun enligt ett visst poängsystem. Enligt detta (prop. s. 79) skall, då poängsiffran kommer upp till 100 och däröver, inrättas en ny skolledartjänst för var 50:e poäng. I realiteten skulle detta betyda, att man i en större kommun har att dela poängsumman med 50, varvid kvoten ger minimiantalet skolledare. Härom säger propositionen (s. 80): »Ytterligare skolledartjänster skall således obligatoriskt inrättas, när skolväsendet når en viss omfattning. För att möjliggöra en anpassning efter varierande behov skall dock mellaninstansen efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall äga medge inrättande av tjänst, redan innan skolväsendet har nått sådan omfattning, att angivet antal tjänster obligatoriskt skall finnas.» Som framgår av detta uttalande kan en skolledartjänst upprättas utöver det antal kvoten tilldelar ett distrikt, om särskilda skäl föreligger. Däremot synes ett skoldistrikt ej få ha större enheter, om detta skulle visa sig lämpligt ur skolorganisatorisk synpunkt. I fråga om antalet skolledartjänster finns således elasticitet endast uppåt, ej nedåt. Skolstyrelseutredningen och propositionen har således vid beräkningen av antalet skolledartjänster och därmed också av antalet pedagogiskt-administrativa enheter helt och hållet utgått från skolledarens arbetsuppgifter och ej från skolorganisationen som sådan. Det synes vara mer naturligt att utgå från en funktionsduglig skolorganisation och sedan dimensionera skollarorganisationen efter denna. För att belysa detta kan ett par exempel från Göteborg anföras:

50 poäng enligt propositionens poängskala motsvarar närmast ett distrikt med 43 klassavdelningar fördelade på enhetsskolans tre stadier. Som exempel kan anföras skolområdet nr 29 Bagaregården—Strömmensberg i Göteborgs generalplan för skolväsendet. Detta område beräknas få 1 155 elever. Till specialklasser beräknas gå 5 procent, eller 58 elever, vilket blir fyra klasser. Återstoden, 1 097 elever, fördelas på de tre stadierna med en tredjedel på varje, 366 på vardera låg- och mellanstadiet samt 365 på högstadiet.

Med ett medeltal av 24 elever på lågstadiet och 30 på mellanstadiet blir det 15 lågstadie- och 13 mellanstadielklasser. Av de 365 eleverna på högstadiet räknas två tredjedelar, eller 243 st., till klasserna 7—8 och 122 till klass 9. Av de sistnämnda beräknas 60 procent, eller 73 st., gå till 9y och resten, 49 st., till 9a och 9g. Med ett klassmedeltal på 30 elever får området i klasserna 7—8 8 klasser och i 9y 2 klasser; 9a och 9g kommer att ha för få elever för 2 klasser och för många för 1 klass. Nödvändigheten av ett samarbete med kringliggande rektorsområden för organiserandet av klasserna 9a och g framstår klart av dessa siffror. Med propositionens poängvärdering, 1 poäng per klassavdelning på låg- och mellanstadierna sam 1 ½ poäng per klassavdelning eller yrkesgren på högstadiet får skolområdet 50,5 poäng. Denna poängsiffra motsvarar, som framgår av ovanstående, ett högstadium med 4 paralleller. Erfarenhetsmässigt kan konstateras att ett överlära-distrikt inom ett försöksområde bör vara så stort, att det i största möjliga mån blir »självförsörjande». Behöver distriktet kopplas samman till regioner, ökas överläraernas (rektorernas) arbetsbörda genom att skolorganisationen i närliggande distrikt måste samordnas. Som ovan visats kan rektorsområden på 50 poäng i regel icke få självständiga, funktionsdugliga högstudier, varför de måste sammanföras till högstadieregioner, vilket medför ökad arbetsbelastning för rektorerna.

För att få självständiga, funktionsdugliga högstudier, som också bildar likvärdiga pedagogiska enheter, måste man kunna upprätta en klass 9 g, d. v. s. en klass, vari eleverna är inriktade på gymnasiestudier. Förutom dessa elever kommer en hel del att läsa 9g-kurser i 9a. F. n. går i riket i sin helhet cirka 15 procent av årskullarna till skolor av gymnasiekaraktär. I Göteborg är siffran 20 procent. I dessa siffror 15 resp. 20 procent finns en hel del elever, som i en framtida organisation kommer att gå i 9a men läsa 9g-kurser i vissa ämnen och sedermera börja i fackgymnasier. Om man i en framtid räknar med en ökning till 20 procent »verkliga 9g-elever», d. v. s. sådana som kommer att gå till allmänna gymnasier, behöver man ha en årskull på 150 elever, vilket ger 5 paralleller på högstadiet och 52 avdelningar i rektorsområdet. Poängmässigt kan ett sådant område värderas till cirka 60 poäng. Under den närmaste tiden kan av allt att döma 15 procent av eleverna beräknas gå till allmänna gymnasier. Härvid behövs en årskull på 2 000 elever för att man skall få en klass 9 g med 30 elever. Högstadiet får då 6 paralleller och rektorsområdet 68 avdelningar totalt, vilket omräknat blir 76 poäng. Ett exempel på den senare typen är nr 26, Kärralund, i Göteborgs generalplan. Karaktären på detta område framgår av omstående:

	Antal elever	Antal avd.	Poäng
Spec. klasser	95	6	6
Lågstadiet	598	25	25
Mellanstadiet	598	20	20
Klasserna 7—8	400	13	19,5
» 9a + 9g	80	3	4,5
Klass 9y	119	4	4,5
Summa	1890	71	79,5

Antalet paralleller på högstadiet blir inom detta område 6—7. Erfarenhetsmässigt har man i Göteborg också konstaterat, att man först vid 6 paralleller får ett verkligt funktionsdugligt högstadium. Detsamma torde vara förhållandet i de övriga större städerna.

För att få ett fullt självständigt arbetande rektorsområde i en storstad erfordras 60—80 poäng enligt skolstyrelsepropositionens poängskala.

Ett skolområde, ett överlärdistrikt e. d., är alltid utsatt för fluktuationer i befolkningsstorleken. Är området tillräckligt stort kan man räkna med att befolkningsrörelserna i olika delar jämnar ut varandra. Ett litet område kan råka mycket illa ut om det utsättes för befolkningsminskning. Högstadiet kan bli så litet, att elevernas tillvalsmöjligheter starkt begränsas. Ett rektorsområde bör göras så stort, att tillfälliga fluktuationer i befolkningsrörelsen ej menligt inverkar på elevernas tillvalsmöjligheter.

Ett större skoldistrikt består av ett antal skolområden (= de olika skolornas rekryteringsområden), konstituerade av framför allt kommunikationsnätet. Gränserna mellan områdena består av trafikens pulsådorrar men kan också utgöras av industriområden eller »grönområden». I skolområdena har man naturliga enheter, som man inte kan omforma hur som helst vid en indelning i pedagogiskt-administrativa enheter (centralskoleområden). Har ett skolområde ett par skolor kan det delas i lika många upptagningsområden. Man kan däremot inte gärna låta barn på låg- och mellanstadierna passera stora trafikleder på väg till skolorna endast av den anledningen att man måste skära av en bit av ett skolområde för att kunna skapa en administrativ enhet lagom för en skolledare. På grund av de äldre skolornas läge kan man visserligen i undantagsfall ibland tvingas till att låta barnen gå över en trafikled. Detta får dock alltid betraktas som en nödfallsåtgärd. För att belysa administrationsproblemen i samband med skolområdesindelningen kan anföras ett exempel från Göteborg, nämligen frågan om de östra stadsdelarnas indelning i centralskoleområden. I dessa stadsdelar får man en naturlig uppdelning av bebyggelsen i skolområden genom trafikens pulsådorrar. Dessa är i ost-västlig riktning Riddaregatan—

Partillevägen, Redbergsvägen—Härlandavägen—Torpagatan samt Delsjövägen, i nord-sydlig riktning Delsjövägen—Munkebacksgatan och Danska vägen—Ånsvägen. Mellan de båda områdena Torpa och Källtorp på den ena sidan samt Vidkärr på den andra består gränsen av Renströmska sjukhusområdet och Vidkärrs barnhem. Områdenas storlek m. m. framgår av nedanstående tabell.

Skolorråde	Ant. avd.	Poäng enl. sk. st. utr.	Skolor (ant. lok.)	Bet. på kart.	Anm.
Torpa	41	48,5	Torpaskolan (34)	To	Projekterad: Munkebackssk. (gymnasiesk.) (Mu)
Källtorp	41	48,5	Källtorpsskolan(35)	Kå	
Vidkärr	29	30	Rosendalskolan(18)	Ro	Behovsprövad
Kärralund	71	79,5	Lundenssk (55) Kärralundsk (25)	Lu Kä	
Bagaregården — Strömmensberg	43	49	Bagaregårdssk (12)	Ba	Projekterad: Strömmensbergsskolan (st)
Olskroken — Redberglid.....	42	48,5	Ånässkolan (42) Redbergssk (20)	Ån Re	

Som framgår av ovanstående är endast ett skolorråde (Kärralund) av den storleksordning att ett funktionsdugligt högstadium kan bildas. De övriga skolorrådena är något mindre än de av skolstyrelsepropositionen föreslagna. Områdena måste därför sammanfogas till lämpliga administrativa enheter. Skulle man göra dessa av den storlek, som propositionen föreslår, och med den ringa elasticitet, som dess skrivsätt innebär, skulle man bli tvungen att bryta sönder den naturliga indelning i skolorråden, som trafikleder, industrier m. m. åstadkommer. Resultatet skulle då bli, att man blev tvungen att skicka även de mindre barnen över mycket intensiva trafikleder.

En naturlig uppdelning av samma område i pedagogiskt-administrativa enheter (rektorsområden) framgår av nedanstående tabell.

Som av densamma framgår behöver man ha en relativt stor elasticitet i poängskalan vid en stor kommuns indelning i rektorsområden, om man skall få den för skolorganisationen mest lämpade indelningen.

Byggnadsplaneringen för skolorna i en stad är i stor utsträckning beroende av centralskoleområdenas storlek och avgränsning. Man måste fastställa vilka skolor som skall bli centralskolor. Arbetar man med för små

Rektorsområde (skolområden)	Spec. kl. lågst.	Mellan- st.	Hög- st.	Gymn. kl.	Summa avd.	Poäng. enl. prop.	
I { Källtorp Vidkärr	18 13	11 8	12 8		70	78,5	Central- skola: Källtorps- sk.
II { Torpa..... Bagaregården— Strömmensberg..	18 19	11 12			60	60	
III Torpa.....			12	15	27	42	Centralsk.: Munke- bäcksskolan
IV { Bagaregården— Strömmensberg.. Olskroken— Redbergslid	18	12	12 12		54	64,5	Centralsko- la: Ånnäs- skolan
V Kärralund.....	31	20	20		71	79,5	Centralsko- la: Lundens- skolorna

enheter vid planeringen får man ta ställning till var i två granddistrikt det större högstadiet (med 9g) skall placeras. Det är givetvis mycket betänkligt att redan nu i detalj fastläsa den blivande organisationen genom att i byggnadsplaneringen ge vissa centralskoleområden möjlighet till fullständigt högstadium och andra inte. En följd på längre sikt måste vidare bli att där det finns ett fullständigt högstadium, där kommer man att få det lättare med rekryteringen av lärarpersonalen; det senare i analogi med vad som nu är fallet med gymnasieskolor. Ur byggnadsplaneringssynpunkt och ur lärarrekruteringsynpunkt torde en större pedagogiskt-administrativ enhet ge bättre variations- och effektivitetsmöjligheter än en mindre.

F. n. har en yrkesvalslärare följande icke schemabundna tjänstgöring, s. k. ekvivalenstjänstgöring:

1	veckotimme	per	avdelning	av	klass	7
2	»	»	»	»	»	8
1/2	»	»	»	»	»	9a, g och y

Den teoretiska yrkesorienteringen omfattar

1/2	veckotimme	i	klass	7	samt
1	»	»	»	8	

I tidigare anförda exempel kommer yrkesvalslärarna att få följande yrkesvalstjänstgöring (teoretisk yrkesorientering och ekvivalenstjänstgöring): i det förra rektorsområdet på 43 avdelningar 20 veckotimmar samt i det senare rektorsområdet på 70 avdelningar 32 veckotimmar. Erfarenheten har

visat att det ur undervisningssynpunkt är lämpligt att yrkesvalsläraren är klassföreståndare i 9y och bestrider undervisning där i ett par ämnen. Man har också ibland framfört önskemål om att undervisningen i samhällskunskap, från vilket ämne den teoretiska yrkesorienteringen tages, borde handhas av yrkesvalsläraren, om denne har undervisningskompetens för ämnet i fråga. Från yrkesvalslärare och överlärare har också uttalats, att en blandad yrkesvals- och ämneslärartjänst är den lämpligaste. Varje yrkesvalslärare får då vården om yrkesvalet för ett överblickbart antal elever. Tre paralleller på högstadiet anses som idealstorleken på yrkesvalslärorens arbetsområde. Vid 40—45 avdelningar blir det 4-5 paralleller, vid 60—70 avdelningar cirka 6 paralleller. I senare fallet har man möjlighet att anställa två yrkesvalslärare.

I jämförelse med skolstyrelsepropositionernas förslag kommer rektors (överlärores) arbetsbörda att öka väsentligt med ökat antal avdelningar. Skall rektor då kunna fullfölja sin huvuduppgift att vara pedagogisk ledare, måste en viss avlastning av tillsynsuppgifter ske. Detta kan ordnas om på en rektorsskola i ett område med t. ex. minst 60 (65) avdelningar en tillsynslärartjänst får inrättas.

Om man ger de större skoldistrikten (de större städerna) möjligheter till en organisation som passar förhållandena där, skulle huvudregeln i skolstyrelsepropositionen (s. 80) angående inrättande av nya skolledartjänster kunna behållas med någon uppmjukning. Om bestämmelsen kunde få ett tillägg om att man i ett större skoldistrikt skulle kunna få ha ett högre poängtal än 50, t. ex. 60—80, som grund för en indelning i rektorsområden, skulle tillräcklig elasticitet uppnås i bestämmelserna. I sistnämnda fall bör givetvis stadgande införas om att mellaninstansen skall pröva de omständigheter som föranleder ökningen av storleksordningen på enheterna.

Skulle en möjlighet till ökning av storleken på rektorsområdena komma till stånd bör givetvis också rektor i stora områden med t. ex. över 60 (65) avdelningar få en tillsynslärare till sin hjälp på sin skola.

På grund av vad ovan anförts hemställer vi,

att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 182 måtte beakta vad i denna motion anförts.

Stockholm den 30 oktober 1956

Anna Sjöström-Bengtsson

Sven Em. Ohlson

Per Bergman